

Roodkopklauwier	11		Wielewaal	25	(1)
Grauwe klauwier	10		Vink	1566	(22)
Baardmees	4		Keep	99	(6)
Koolmees	726	(129)	Putter	56	(1)
Pimpelmees	31		Sijsje	148	
Zwarte mees	8		Frater	1	
Kuifmees	20		Barmsijs	408	
Glanskopmees	1		Kleine barmsijs	9	
Zwartkopmees (spec ?)	1		Kneu	570	(13)
Staartmees	15		Huismusch	3	
Boomkruiper	1		Ringmusch	110	(3)
Boomklever	7		Europ. kanarie	3	
Zwarte kraai	2		Groenling	516	(9)
Roek	1		Geelgors	72	
Kauw	16		Ortolaan	10	
Ekster	24		Rietgors	66	
Vlaamsche gaai	5	(5)			
Spreeuw	1494	(4)	Totaal	11137	(499)

Roofvogelwaarnemingen in Zuid-Celebes

DOOR

L. COOMANS DE RUITER.

Van de 24 in Celebes voorkomende roofvogelsoorten (21 broedvogels en 3 trekkers van het Noordelijk Halfrond) verzamelde ik er in de jaren 1938—1940 niet minder dan 16 in 91 exemplaren in het meest noordelijke gedeelte, de Minahasa. Deze balgen zijn ondergebracht in de collectie: Van Marle-Coomans de Ruiter, waarover afzonderlijk zal worden gepubliceerd. Behalve de reeds door mij verzamelde soorten komen er in de Minahasa nog 6 andere soorten min of meer regelmatig voor.

Toch zijn roofvogels aldaar geen dagelijksche verschijningen en is hun aantal, vergeleken bij een 20-tal jaren geleden, beslist zeer achteruitgegaan, in hoofdzaak door de vervolgingen van Minahasische jagers, meest gepensioneerde militairen en voortreffelijke schutters.

Hoe geheel anders is het beeld in Zuid- en Midden-Celebes. Hoewel het aantal soorten er eerder minder dan meer bedraagt, komen van sommige soorten dergelijke groote populaties voor, zelfs in de bewoonde steden, dat bij een ieder, die voet aan wal in Makassar zet, de indruk wordt gewekt, dat Celebes een roofvogelland bij uitnemendheid is. Reeds in de haven heeft de nieuwkomer 2 soorten kunnen waarnemen, die in groot aantal om de schepen zwermen, azend op afval, nl. *Haliastur*, de roodbruine witkoparend en *Milvus*, de zwartbruine wouw en als hij geluk heeft ook nog eenige exemplaren van *Haliaëtus*, de groote zeearend.

Gedurende de 3½ jaar, die wij in krijgsgevangenschap en interneering in verschillende kampen in Zuid-Celebes hebben doorgebracht, werden door mij en mijn voornaamste medewerkers, L. L. A. Maurenbrecher, assistent-resident en Dr J. R. van Blom, controleur 1ste kl. B.B., voortdurend vogelwaarnemingen gedaan en opgeteekend. Eerstgenoemde gaf waardevolle aanvullingen door de geluiden phonetisch weer te geven. Daar wij vooral van roofvogels nog al uitvoerige aantekeningen bezitten, werd door mij besloten aan deze vogels een afzonderlijk artikel te wijden.

Een nadeel was natuurlijk, dat wij ons slechts in een beperkte ruimte betrekkelijk

vrij konden bewegen; een voordeel echter, dat wij veel intensiever dan ooit in het normale leven mogelijk zou zijn geweest, onze waarnemingen deden en een groot gedeelte van den dag aan observaties besteedden.

Plaatsen van waarneming:

Makassar (politie-kazerne Goaweg) van Febr.—Juli 1942.

Makassar (militaire kazerne, terrein 40.000 m², vele hoge boomen, dichtbij de kust) van Juli 1942—Dec. 1943.

Paré-Paré (politiekazerne dichtbij sawahterrein en bij de kust) van Dec. 1943—Oct. 1944.

Bodjo (8 km zuid van Paré-Paré, dal langs de Bodjo-rivier, dichtbij de kust) van Oct. 1944—Mei 1945.

Bolong (Quarlesgebergte, 190 km noord van Paré-Paré in het binnenland, 1350 m b.z., boschkamp, Mei 1945—26 Aug. 1945).

Wij volgen de systematische indeeling van Stresemann in zijn Monographie der Celebes-Vogels (Journal für Ornithologie, 87, 1939, Heft 3; 88, 1940, Heft 1 en 3; 89, 1941, Heft 1).

Wij zijn in staat van 18 roofvogelsoorten waarnemingen te publiceeren; van enkele zooals zwartbruine wouw en roodbruine witkoparend kunnen broedbiologische bijzonderheden worden gegeven. De Nederlandsche namen worden door mij hierbij geïntroduceerd; ik begrijp, dat er natuurlijk verschil van opvatting blijft bestaan, maar om *Haliastur* te blijven noemen: tweekleurige-zeearend, indische zeearend, schreeuw-zeearend en zelfs Maleische kiekendief, acht ik minder juist. Al is de naam roodbruine witkoparend wat lang, een ieder zal weten welke soort bedoeld en daar *Haliastur* ook ver in het binnenland voorkomt, is het m.i. beter den naam zeearend niet meer te gebruiken.

Voor de geraadpleegde literatuur kan worden verwezen naar de opsomming aan het slot van mijn artikel „Öologische en biologische aantekeningen van eenige roofvogels in de Westerafdeeling van Borneo”, Orgaan Cl. N. V., 9, 1936, p. 34—52. Hieraan kunnen, behalve vorengenoemde Monographie van Stresemann, nog worden toegevoegd:

1. A. Hoogerwerf, „*Haliaëtus (Cuncuma) leucogaster*, de schrik der blauwe reigers”; Trop Nat. 25, 1936, p. 135.
2. J. G. Kooiman, „Roofvogels”. Drie Jaren Indisch Natuurleven; 11de Verslag van de Ned. Ind. Ver. tot Natuurbescherming 1936—1938, p. 223—234 (met fraaie foto's).
3. A. Hoogerwerf en Jhr G. F. H. W. Rengers Hora Siccama, „De Avifauna van Batavia en omstreken”. Ardea, 26—27, 1938—1939.
4. J. G. van Marle en K. H. Voous Jr. „The endemic Sparrow-Hawks of Celebes”. Limosa 19, 1946, p. 15—23.

I. *Falco moluccensis occidentalis* (Meyer & Wigglesworth) — Moluccan Kestrel — Indische torenvalk.

Makassar: zeer algemeen, broedt ook in de stad, o.a. in hoge boomen dichtbij de kust. Op 27 Oct. 1943 zag ik een paartje in het kamp met vliegvlug jong. Kan evenals de Ned. torenvalk zeer goed „bidden”.

Geluid: gedurende het vliegen een snel en hoog „kiek-kiek-kiek-kiek”, soms „klik-klik-klik-klik”. Van gepaarde individuen (alleen tijdens den broedtijd ??) hoorden wij: „rrrrit-rrrrit-rrrrit-rrrrit” (soort rollers), af en toe gevolgd door „klik-klik-klik-klik”. Den 24sten en 27sten Oct. 1943 hoorden wij in en om het kamp herhaaldelijk het „rrrrit”-geroep. 8 Nov. 1943 vloog een torenvalk met prooi in de richting van een hoogen mangga-boom bij de kust.

Paré-Paré. Reeds in Makassar hadden wij opgemerkt, dat de torenvalk veel ringmussen, *Passer montanus malaccensis* Dumont., slaat; een enkele maal ook een groene boomhagedis (*Calotes spec.*). De ringmussen werden meest van de daken, de hagedissen van de boomen gehaald. Maar in Paré-Paré hebben wij meermalen gezien, dat de torenvalk op den grond bedrijvige weervogeltjes (*Lonchura spec.*) ving en eens, dat een exemplaar een zwart-witte rupsvogel (*Lalage spec.*) buitmaakte en deze levend in een hoogen boom plukte (duur van den maaltijd 20 minuten). Zij waren in dit kamp zeer brutaal en stootten op ringmussen die zich bij de keuken aan etensresten te goed deden; eens zelfs op een ringmus, die op den grond zat tusschen 2 dicht bewoonde blokken, terwijl meerdere kampgenooten in de nabijheid stonden.

Merkwaardig was het gedrag der spitsvogels, *Artamus leucorhynchus celebensis* Brüggemann. Zoodra zij een torenvalk zagen, werd deze door meerdere exemplaren achtervolgd en lastig gevallen. In vele gevallen zocht de valk met eenige snelle vleugelslagen een goed heenkomen en was kennelijk geïrriteerd door het voortdurende „kèt-kèt-kèt-kèt”-geroep van zijn kleine plaaggeesten.

(*Artamus* schijnt er trouwens een sport van te maken om zelfs ook groote roofvogels te plagen; wij zullen dit straks zien bij *Haliaëtus*, *Circus*, *Butastur* en *Haliastur*, maar als de snelste der roovers, de slechtvalk jaagt, dan hoort men van de spitsvogels alleen een alarmkreet en zij vliegen snel van hun open uitkijkposten — meest telefoondraden — naar het bescherming biedende loover van geboomte en struikgewas.)

In het dal van Bodjo was de torenvalk minder talrijk dan in het echte cultuurgebied. In Mei 1945 zagen wij echter meerdere exemplaren op de sawah's bij het kamp.

Ook in het Quarlesgebergte aanwezig, maar wij hebben slechts 2 waarnemingen, beide van Juni 1945.

II. *Falco severus papuanus* Meyer & Wiglerworth — Chestnut Hobby of Oriental Hobby — Woeste boomvalk.

Makassar. Vrij zeldzaam. Zeer snelle vlieger, die met succes ook op libellen jaagt en zelfs de groote *Anax*-soorten weet te vangen. Als na den broedtijd de 3 in het kamp gebroed hebbende *Lonchura*-soorten, te weten: *Lonchura atricapilla brunneiceps* (Walden), *Lonchura pallida pallida* (Wallace) en *Lonchura punctulata particeps* (Riley) na het dagelijksche fourageeren op de rijstvelden in de late namiddaguren in groote vluchten in het kamp terugkeeren om hun slaapplekken in de hooge boomen te betrekken, dan slaat de Woeste boomvalk zijn slag. Enkele malen hebben wij dit kunnen waarnemen.

Van Blom deelde mij mede, dat *Falco severus papuanus* ook in de bewoonde centra broedt, o.a. te Sindjai (Bonthain) en Tjamba (Makassar) 400 m b.z.

Zij zitten graag op de hoogste takken van kale boomen op den uitkijk.
Geluid: een hoog „ki — ki — ki — ki”.

Paré-Paré. Hier eveneens aanwezig; wij hebben echter niet meer dan 4 waarnemingen.

Bodjo. Op 18 Mei 1945 zag ik om 6 uur 's morgens een exemplaar libellen jagend.

III. *Falco peregrinus ernesti* Sharpe — Peregrine Falcon — Donkere slechtvalk.

Makassar, geen waarnemingen.

Paré-Paré. Slechts eenige malen waargenomen. In het cultuurgebied een zeer zeldzame verschijning. Op 18 Maart 1944 loerde ik aan de Noordzijde van het kamp door een gat in de houten schutting en zag laag vliegend over de sawahs een donker gekleurde vogel. Hij vloog zeer snel in de richting van het kamp en voor ik mij goed en wel realiseerde met een slechtvalk te doen te hebben, stoven in het midden van den groententuin de kippen luid kakelend uiteen en stootte de slechtvalk op musschen in een lagen mangga-boom. De aanval mislukte ditmaal en in veel minder snelle vlucht — langzaam klapwiekend — werd de tocht voortgezet. Nadien heb ik hem nog eenige malen gezien, stootend op kuikens, maar steeds was zijn komst totaal onverwachts en de aanval bliksemsnel.

Bodjo. In dit dal meerdere malen waargenomen, o.a. op 2 Januari en 12 Mei 1945 een paartje.

Geluid: een langgerekt „h è è è è k” (paargeluid ??)

Maurenbrecher heeft ook eens „hak-hak-hak” gehoord. Op 4 Febr. 1945 werd een slechtvalk door 3 zwartbruine wouwen nagezet. Tegen al te groote vrijpostigheid van de zijde der wouwen verdedigde hij zich door zich tijdens de vlucht op den rug te werpen en dreigend de klauwen naar zijn belagers uit te strekken. De 3 *Milvus* bleven boven hem zweven en om hieraan een einde te maken vloog de slechtvalk toen maar in een boom.

Ook in April verscheidene waarnemingen. Het op 12 Mei geobserveerde paar, demonstreerde boven het kamp een dolle liefdevlucht; van beide vogels toen het „h è è è è k”-geroep gehoord.

(Volgens mededeeling van Maurenbrecher voedt *ernesti* zich op Soemba (Taliwang) op bepaalde tijden in hoofdzaak met den Australischen bijeneter *Merops ornatus* Latham).

IV. *Spizaetus lanceolatus* Temm. & Schlegel — Celebesian Hawk Eagle — Celebesche ruigpoot buizerd.

Makassar. Zeldzaam in bewoonde streken. Op 4 Aug. 1942 streek een exemplaar (lichte phase) in een hoogen regenboom (*Samanea saman*) in het kamp te Makassar en bleef daar ondanks de drukte gedurende eenige uren zitten. Duidelijk zagen wij de donkere dwarsbanden op den staart, die ook op de witte onderzijde zichtbaar waren.

Paré-Paré 2 waarnemingen. Op 10 Mei 1944 werd een laag vliegend exemplaar door 2 roodbruine witkoparenden (*Haliastur*) en 4 zwartbruine wouwen (*Milvus*) aangevallen; 6 Augustus 1944 vertoonde zich weer een exemplaar boven het kamp — eveneens laag vliegend — en werd ditmaal geattakeerd door 4 roodbruine witkoparenden (2 broedparen).

Zeer waarschijnlijk komt de Celebesche ruigpoot buizerd af en toe in de

bewoonde centra om kuikens te rooven (dit constateerde ik in de Minahasa en ook Heinrich vond de resten van kuikens in den maag van een aldaar geschoten exemplaar). Normaal is *Spizaetus* echter een bewoner van het dichte bosch.

V. *Ictinaetus malayensis malayensis* (Temm.) — Black Eagle — Zwarte arend.

Nimmer in de bewoonde streken waargenomen.

Bodjo. Zeldzaam, slechts enkele waarnemingen in het dal, o.a. 3 maal in December 1944. Houdt tijdens het zweven de vleugels iets omhoog getrokken evenals *Haliaetus*, *Pandion* en *Ichthyophaga*. Is nog iets grooter dan *Spizaetus* en evenals deze een bewoner van het dichte bosch.

Bolong. Ook in het Quarlesgebergte aanwezig, 1 waarneming medio Juni 1945.

VI. *Ichthyophaga nana nana* (Blyth) — Smaller Fishing Eagle — Kleine vischarend.

Makassar: slechts enkele waarnemingen, nl. 8 April en 7 Dec. 1943, beide keeren boven de kustlijn vliegend.

Paré-Paré. Meerdere malen goed waargenomen, ook laagvliegend boven het kamp. Bij het zweven worden de vleugels iets omhoog getrokken zooals ook de grootere *Pandion* dit doet.

Geluid: „hak-hak-hak-hak”.

Het was merkwaardig, dat de roodbruine witkoparenden (*Haliastur*) en de zwartbruine wouwen (*Milvus*), die eveneens in de lucht waren, in het geheel geen notitie namen van den kleinen vischarend.

Bodjo. Ook in het dal aanwezig; waarnemingen eind Oct., 6 Nov., 11 en 16 Dec. 1944.

De kleine vischarend is naar mijn meening in Celebes minder zeldzaam dan algemeen wordt aangenomen. Stresmann vermeldt exemplaren uit Makassar, Tjamba (Zuid-Celebes) en Toli-Toli (Noordwest-Celebes), J. J. Menden verkreeg 15 Oct. 1939 een ♀ uit Boemboelan (ten westen van Gorontalo) en in Mei 1940 verzamelde ik 3 exemplaren in het vloedbosch bij Belang (Minahasa).

Gelet op het aantal malen, dat wij den kleinen vischarend zagen, is *Ichthyophaga*, in Zuid-Celebes althans, niet zeldzaam.

VII. *Haliaetus leucogaster* (Gmelin) — White-bellied Sea Eagle — Groote zeearend.

Makassar. Niet algemeen. Behalve de grootte is een goed veldkenmerk: de vrij groote lichte vlek gelegen op ongeveer $\frac{1}{3}$ van den top der donkere vleugelonderzijde. Trekt tijdens het zweven de vleugels duidelijk omhoog. Meerdere waarnemingen; vrij regelmatige verschijning boven het kamp in de eerste helft van Dec. 1943.

Geluid: heeft iets van den roep van ganzen: „glak-glak-glak” ook wel „glèk-glèk-glèk” (nasaal klinkend).

Hun verschijning brengt onder de andere vogels heel wat beroering. Zoo heb ik eenige malen gezien, dat zij werden lastig gevallen door zwartbruine wouwen (*Milvus*), roodbruine witkoparenden (*Haliastur*) en spitsvogels (*Artamus*) en eens door een dozijn kraaien (*Corvus enca celebensis* Stres.), doch de zeearend vloog rustig verder.

(Ook in Pontianak, West-Borneo, werd *Haliaetus* geplaagd door spits-

vogels (*Artamus*) en gierzwaluwen (*Micropus*); zie mijn „Uit Borneo's Wonderwereld", 1933, p. 74.)

Paré-Paré. Hier algemeener. De zwartbruine vrouwen zijn hier meer agressief en eens waargenomen, dat de veel grootere zeearend zich verdedigde en de aanvaller op de vlucht joeg. In den regel vallen de vrouwen echter gezamenlijk aan; zoo werd op 22 Mei 1944 een zeearend op groote hoogte door niet minder dan 6 vrouwen aangevallen en trok dit luchtgevecht in het kamp zeer veel belangstelling. Tijdens de zweefvluchten wordt de betrekkelijk korte staart veelal breed uitgespreid, hetgeen — indien zij op groote hoogte vliegen — eveneens een goed kenmerk is.

Den 5 en 6 Juni 1944 zag ik een exemplaar met enkele vrouwen in de lucht kennelijk op de insectenjacht, daar groote zwermen larons (*Termus gilvus*) waren uitgevlogen. Ditmaal lieten de vrouwen den zeearend met rust. Op 22 Juni 1944 vloog een paar zeearenden hoog in de lucht, zij beschreven groote kringen en zweefden zonder eenige inspanning, medegevoerd door opstijgende luchtstromingen. Meermalen riepen zij elkander het „glak-glak-glak-glak" toe.

Bodjo. Ook hier vrij regelmatige verschijning. 4 Nov. 1944 kwam een paar boven het kamp en werd door spitsvogels (*Artamus*) lastig gevallen. 1 Dec. streek een exemplaar in een hoogen boom aan de Noordzijde van het dal en verbleef daar eenige uren (veel geroepen). Op 6 Jan. 1945 zag ik wederom een paar zeearenden in de lucht cirkelend te samen met slangenarenden (*Spilornis*) en zwartbruine vrouwen (*Milvus*). Den volgenden dag was het paar weer terug; de zeearenden waren blijkbaar voornemens het dal te gaan bewonen. Gelijktijdig ongeveer 25 vrouwen in de lucht, die hooger dan de zeearenden cirkelden; enkele attackeerden. De zeearenden waren zeer luidruchtig. Hoewel zij in de maanden Januari—Mei vrij regelmatig in het dal kwamen, hebben wij tot den dag van ons vertrek naar het Quarlesgebergte, 23 Mei 1945, noch nestbouw noch copulatie van dit paar waargenomen.

VIII. *Spilornis rufipectus rufipectus* Gould — Russet-breasted Serpent Eagle — Celebesche slangenarend.

Makassar. Niet waargenomen.

Paré-Paré. Vanuit het kamp evenmin waargenomen, wel aanwezig in de directe omgeving van dit plaatsje. Zoo werd op 10 Oct. 1944 een semi-adult exemplaar in het kamp binnengebracht, dat uit een horst was gehaald op $3\frac{1}{2}$ km afstand van Paré-Paré.

Iris geel en washuid groen, snavel blauwzwart, pooten groenachtig geel. Kop sneeuw witte veeren met donkerbruine schachtstrepen. Het roodbruin op den borst begint uit te kleuren. Vleugels en staartpennen in hoofdzaak donkerbruin; op staart 3 breede dwarsbanden; op het apicale gedeelte een 1 cm donkerbruine band, dan een 4—5 cm breede lichte band, en dan weer een 1 cm breede donkerbruine band. De vogel kon de kopveeren in een krans uitzetten. Achter het oog een zwarte vlek. Op 13 Oct. vliegvlug, bleef nog eenige dagen in de omgeving van het kamp, doch verdween daarna.

Bodjo. Bewoner van het dal, enkele paren aanwezig.

Geluid: „fli-wi, kiek" (met nadrukkelijke klemtoon op „fli", toonhoogte 1 en 2 zeer weinig verschillend). Als de vogels opgewonden

zijn komt na het „fli-wi, kiek” nog eenige malen „kiek” of „kèk” in versneld tempo.

Tijdens het vliegen klapwieken zij veel; de vleugels worden diep doorgeslagen; de middelmatig lange staart is duidelijk afgerond. Bij het zweven worden de vleugels iets naar voren getrokken: deze zijn vrij breed en daardoor typisch arendachtig.

De naam slangenarend is derhalve te verkiezen boven den tot dusver gebruikelijken naam slangenbuizerd. Kenmerkend is de smalle lichte band langs de geheele vleugelonderzijde en de breede donkere band op de bovenzijde van den staart.

Op 10 Mei 1945 zagen wij een paar met vliegvlug jong (*Spilornis* legt maar 1 ei). Als prooi was een slang aangebracht.

Bodjo naar Bolong. Hoewel het vervoer in dichte vrachtauto's geschiedde en derhalve weinig kon worden waargenomen, kon ik toch in ieder geval constateeren, dat in het gebergte tusschen Enrekang en Makalé de slangenarend talrijk was. hetgeen op den terugtocht op 26 Augustus 1945 in open vrachtauto's kon worden bevestigd.

Bolong. Ook in het Quarlesgebergte aanwezig; wij hebben enkele malen het typische „fli-wi, kiek”-geroep gehoord en de vogels ook waargenomen.

Nergens in Celebes zeldzaam; in de Minahasa verzamelde ik 9 exemplaren.

IX. *Circus assimilis quirindus* Mathews — Allied-Harrier — Celebesche kuikendief.

Makassar. Slechts 3 waarnemingen, 15 April, 22 en 26 Oct. 1943. Het op 22 Oct. boven het kamp waargenomen exemplaar werd zeer intensief geattakeerd door een zwartbruine wouw (*Milvus*), die zelfs op hem stootte toen *Circus* in een klapperboom was neergestreken. Kort daarna zocht hij een goed heenkomen.

Goede veldkenmerken zijn de duidelijk gevingerde vleugeltoppen, en de lange staart met afwisselende donkere en lichte dwarsbanden.

Paré-Paré. Vrij regelmatig aan de Oostzijde van het kamp waargenomen, vermoedelijk steeds het zelfde exemplaar, dat regelmatig zijn jachtgebied bevliegt op zoek naar kuikens bij de verspreid staande kampong huisjes aan den rand van de sawah's. De vele wouwen trokken zich hier van den kuikendief niets aan; wel werd dit exemplaar steeds lastig gevallen door eenige spitsvogels (*Artamus*) zoodra de kuikendief zich boven het kamp vertoonde. In duikvlucht op prooi stootend was het grijs van de bovendeeën duidelijk zichtbaar. Zij zijn minder goede zweefvliegers dan de wouwen. Op 3 Juli 1944 pakte de kuikendief een wevervogeltje (*Lonchura*) van den grond binnen de omheining van het kamp. Bodjo veel zeldzamer, waarschijnlijk omdat geen kampongs in de directe omgeving, slechts enkele malen waargenomen.

Geluid: wij hebben nimmer eenigen roep van dezen blijkbaar stillen vogel gehoord.

X. *Elanus caeruleus hypoleucus* Gould — East Indian Blackshouldered Kite of Black-winged white Eagle — Witborst bastaardswouw.

Makassar. Slechts eens waargenomen, daar in de onmiddellijke nabijheid van deze stad de voor dezen vogel geëigende terreinen, zooals sawahvelden en graswildernissen, ontbreken.

Paré-Paré. Vrij regelmatige verschijning, vnl. aan de Oostzijde van het kamp, grenzend aan een groote sawahvlakte. Het is een prachtig

gezicht om dezen sierlijken roofvogel in de lucht te zien „bidden”; de staart wordt dan breed uitgespreid en de vleugels worden zeer snel op en neer geslagen. In de directe omgeving van Paré-Paré huizen minstens 3 exemplaren; 1 paar nestelde in een der boomen op den heuvel in de stad; op 15 Augustus 1944 bevatte deze horst jongen. Dien dag zag ik ook een exemplaar een kraai achtervolgen; daarbij een schorre schreeuw uitstootend. Dit is het eenige geluid, dat ik van dezen eveneens zeer stillen vogel hoorde. Zij zaten graag op de palen van de hoogspanningsleiding aan de Oostzijde van het kamp.

Bodjo slechts eens waargenomen; enkele exemplaren gezien op den terugtocht van het Quarlesgebergte naar Paré-Paré op den 26sten Augustus 1945, jagend en „biddend” boven graswildernissen.

XI. *Butastur liventer* (Temm.) — Rufous-tailed Buzzard Eagle of Red-winged Buzzard (Eagle) — Roodvleugel buizerd-havik.

Makassar. Algemeen, ook in de stad. Zit graag op de hoogste toppen der boomen op den uitkijk. Een op 20 Maart 1943 door een Jap geschoten exemplaar (♂, vleugelmaat 270 mm) had in de maag: 1 pad, 1 sprinkhaan en 1 kevertje. Een ander exemplaar maakte jacht op een groote, groene boomhagedis (*Calotes spec.*) In het veld vallen in de eerste plaats op: de helderwitte broekveeren en het fraaie roodbruin (tijgerbruin) op de bovenzijde der vleugels. Op den grond staan zij hoog op de pooten.

Kraaien, die lastig probeerden te worden, werden weggejaagd, eveneens werd korte metten gemaakt met de spitsvogels (*Artamus*), zoodra zij het waagden om *Butastur* met hun „kèt-kèt-kèt”-geroep te achtervolgen.

Geluid: zeer krachtig en luid „hioe - kiek, hioe - kiek” soms afgewisseld door „hioe - ki - kiek” en af en toe zeer duidelijk „kik - hioe”.

Indien de vogels geagiteerd zijn, hoort men een snel op elkaar volgend „hieek-hieek-hieek”. Zij roepen in den regel zittend, doch af en toe ook tijdens de vlucht. Op 29 Maart 1944 in Paré-Paré het tweede gedeelte van den roep met een soort jodeltoon gehoord, hetgeen door een golflijntje als volgt kan worden weergegeven: „hioe-kiek” (waarschijnlijk een paringsgeluid).

Paré-Paré. Eveneens zeer algemeen. Op 27 Februari 1944 waren 3 exemplaren in het kamp; de vogels waren zeer luidruchtig en herhaaldelijk hoorden wij het „hioe-kiek” en het „hieek-hieek-hieek”. De vlucht lijkt op die van een kerkuil, korte, snelle vleugelslagen, waarbij de vleugels diep naar onderen doorslaan. Zij zijn slechte zweefvliegers, die slechts af en toe korte zeilvluchten maken, daarbij worden dan de vleugels iets naar beneden gehouden, zooals een neerstrijkende eend dit doet. In April en Mei kwamen deze 3 exemplaren vrij regelmatig in en bij het kamp. Soms vlogen zij zeer hoog; volgens taxatie van bevoegde waarnemers meerdere honderden meters.

Den 15en Augustus 1944 werd in het kamp een nestjong van den roodvleugel buizerd-havik gebracht, dat naar schatting drie weken oud was. Het is ons gelukt dit jong groot te brengen in hoofdzaak op een dieet van ratten (voornamelijk hart, lever en ingewanden). Uit mijn aantekenboek neem ik het volgende over:

15/8. Donskleed, maar enkele pennen beginnen al wat bruin uit te kleuren. Iris donkergrijs in plaats van licht witachtig geel. Snavel geel met zwarte punt, washuid en pooten geel, als van een adult exemplaar. Als horst

werd een platte korf genomen en deze buiten in de schaduw opgesteld.
18/8. Vogel gedijt goed; zit nog het liefst op het geheele loopbeen. Eet geen insecten, maar graag stukken van ratten, muizen en ringmusschen.

25/8. Donskleed begint bruine stippels te krijgen.

28/8. Vrijwel geheel bruin uitgekleurd; staat thans veel op het „nest”. Slag- en staartpenen beginnen tijgerbruin uit te kleuren.

30/8. Het eerste „hioe-kiek” van het jong gehoord, waarschijnlijk uit angst, want het werd op den grond gezet tusschen eenige tamme ganzen.

7/9. Het thans vrijwel geheel uitgekleurde jong staat eenige malen „hioe-kiek” te roepen op den rand van het „kunstnest”.

11/9. Het jong begint voor het eerst vlieg oefeningen te maken door met de vleugels te slaan. Het juveniele kleed thans geheel uitgekleurd op enkele donspluisjes na op rug- en stuitveeren.

15/9. Eerste vlucht naar een nabijstaanden manggaboom; kwam niet uit zich zelf weer op het „nest” terug, doch kon gemakkelijk worden opgevangen.

16/9. Vloog weg en kwam terug op het „nest” om gevoederd te worden.

21/9. Zeer luidruchtig omdat adulte soortgenooten eveneens in de omgeving van het kamp roepen; blijft dagelijks uren weg, doch komt regelmatig terug om gevoederd te worden. Zijn vluchten strekken zich echter niet uit naar boomen buiten het kamp.

26/9. Daar een der jongere kampgenoten den vogel blijkbaar niet herkende, schoot hij hem met een katapult neer.

Bodjo. Komt in het dal ook vrij regelmatig voor.

Bolong. Eveneens in het Quarlesgebergte aanwezig; zijn geluid noteerden wij op 3 en 26 Juni en op 24 Juli 1945.

In mijn collectie bevindt zich een legsel van 2 eieren van deze soort, gevonden door J. Houwing op 19 Mei 1932 te Pamanoekan (Tegaloe-roeng), Java, dat mij in 1936 door W. Hellebrekers werd gegeven. Afmetingen van deze eieren 46.2 x 39.6 en 46.6 x 38.2 mm. Kleur wit, stevige schaal. Eivlies donkergroen, wanneer men door het gat tegen het licht kijkt.

XII. *Butastur indicus* (Gmelin) — Gray-faced Buzzard (Eagle) — Grijsgezicht buizerd-havik.

Deze trekker uit het Noordelijk half rond, die volgens Stresemann alleen in het Noorden van Celebes werd buitgemaakt, voornamelijk in de Minahasa, hebben wij op zeer korten afstand kunnen waarnemen in het kamp te Paré-Paré toen een exemplaar op 26 Maart 1944 in een lagen manggaboom ging zitten en zich weinig schuw toonde. Daar ik de soort in Maart 1940 op het kleine eilandje Mantehage, in de baai van Manado, verzamelde en het verschil met *liventer* opmerkelijk is, kan thans met zekerheid ook Zuid-Celebes aan de lijst der vindplaatsen worden toegevoegd. Dit is overigens niets bijzonders daar *Butastur indicus* — zij het dan sporadisch — in onze wintermaanden ook werd aangetroffen op het Maleische Schiereiland, Borneo en Java, alsmede op de Molukken (o.a. Morotai), de West Papoea-eilanden en Nieuw Guinea. Talrijk komt *indicus* voor op de Philippijnen, de Sanghir- en Talaud eilanden en Noord Celebes.

XIII. *Haliastur indus ambiguus* (Bruggeman) — Brahminy Kite — Roodbruine witkoparend.

Makassar. Algemeen, ook in de stad, vooral bij de haven. Broedt

regelmatig in de hooge boomen in het Ford Rotterdam. Zeer onverdraagzaam en agressief jegens *Haliaetus*, den grooten zeearend. *Haliastur* en *Milvus* verdragen elkander echter zeer goed.

Geluid. hoog en klagend, een soort miauwend „kiè - è - è - è”. Soms een hoog en snel achter elkander volgend „kièk-kièk-kièk-kièk” (meestal als een paartje cirkelt). Ook gehoord „kè - è - è - è” en „è-è-è-è”.

Paré-Paré. Regelmatige verschijning. In een hoogen regenboom (*Samanea saman*) aan de Westzijde van het kamp is een horst van dezen roofvogel aanwezig. Volgens mededeeling van kampgenooten, die vanaf 1942 in Paré-Paré waren geïnterneerd, werd in Augustus 1943 deze horst betrokken, doch de Jap schoot een der vogels neer. De overgebleven vogel zocht zich een nieuwe partner, die echter ook werd weggeschoten. Toen namen kraaien bezit van de horst. Bij mijn komst in dit kamp, eind December 1943, was de horst onbewoond. In Januari waren voortdurend 2 roodbruine witkoparenden in het kamp. Speciale aandacht werd nu aan dit paar geschonken en ik geef hieronder in het kort mijn dagboeknotities weer.

11 Februari 1944. Een der vogels streek op de oude horst neer en bleef hierop geruimen tijd staan. Later ging hij op een tak, iets boven de horst, zitten. Den volgende dag herhaalde zich dit. Enkele kraaien kwamen als rustverstoorders, doch *Haliastur* reageerde hierop niet.

20 Februari. In den naastbij staanden regenboom wordt een nieuwe horst gebouwd. (Wij zullen gemakshalve dit nest B noemen ter onderscheiding van de oude horst, nest A. Verscheidene malen gezien, dat de vogel met een tak vloog, die in de pooten werd gehouden. Dit ging eenige weken zoo door.

24 Maart. Kraaien werden uit de naaste omgeving verjaagd. Beide roofvogels waren zeer agressief, ook jegens vogels, die zij gewoonlijk met rust lieten. Zoo werd een schreeuwende *Butastur liventer*, die den horstboom te dicht naderde, aangevallen en verjaagd.

29 Maart. Eerste copulatie waargenomen; het ♀ riep eerst miauwend „kè-è-è-è-è”, het ♂ vloog naderbij, hield zich al klapwiekend op den rug van het ♀ in evenwicht en copuleerde. Tijdens de copulatie een zacht geluid gehoord.

4 April. Tijdens afwezigheid van beide vogels kwam een kraai uit nest B materiaal stelen.

5 April. Weer een copulatie waargenomen in nestboom B.

11 April. Ook de Celebesche kuikendief, *Circus*, die in den nestboom neerstreek, werd aangevallen en verjaagd.

24 April. Copulatie in ouden horstboom A.

1—18 Mei. Regelmatig paringen waargenomen in beide boomen: in de laatste dagen zelfs tweemaal daags. Het ♀ maakt tijdens de copulatie een hoog, zacht hinnekend geluid. Nog geen definitieve aanwijzing welke van de 2 horsten zal worden betrokken.

19 Mei. Beide vogels in en bij horst A; hier nestmateriaal aandrager.

20 Mei. De kamp-aap, een tamme Zuid-Celebes baviaan, *Cynopithecus maurus* (Geoffr. & Cuvier), was losgebroken en trok takken uit horst A. De beide vogels waren zeer onrustig en deden herhaaldelijk aanvallen, die echter meer schijnaanvallen waren, want zij durfden niet al te dicht bij den aap te komen. De volgende dagen werd nieuw materiaal aangedragen om de schade te herstellen.

12 Juni. Nog steeds werd gebouwd; een der vogels met een tak zien vliegen.

17 Juni. Twee copulaties, om 8.30 uur en 15.30 uur. Beide keeren inviteerde ook nu weer het ♀. Het ♂ kwam met een tak aanvliegen.

23 Juni. Nog een copulatie waargenomen.

28 Juni. Eindelijk broedde het ♀ (het eerste ei werd waarschijnlijk gelegd in de periode tusschen 23 en 28 Juni). Nest A dus definitief betrokken. Het ♂ bewaakte de omgeving en toonde zich agressief jegens de meeste vogelsoorten. Tijdens de achtervolging van andere vogels een eigenaardig hinnekend geluid gehoord, dat weer heel anders klinkt dan het geluid tijdens de copulatie vernomen. Het ♂ zat veel op den breedten tak iets boven de horst en liet meermalen het miauwende „kliè-è-è-è” hooren.

4 Juli. Beide vogels maakten af en toe dit geluid, het ♂ zat op een der hoogste takken van den nestboom, het ♀ broedde.

Vanaf 15 Augustus beide vogels weer in de lucht; de jongen waren dus blijkbaar uitgekomen.

12 September. Wij meenden het geluid van de jongen in het nest te kunnen hooren (de nestboom ligt iets buiten het kamp aan de hoofdverkeersweg).

10 October. Wij zagen het eerste jong in de lucht.

18 October. Beide jongen vliegvlug.

Recapituleerend: Met nestmateriaal vliegend van 20 Febr.—

17 Juni; copulatie waargenomen vanaf 29 Maart—17 Juni (na 18 Mei vrij geregeld tweemaal daags). 1ste ei tusschen 23 en 28 Juni (het blijft natuurlijk mogelijk, dat de aap toch het eerste legsel heeft verstoord, maar dit kon vanuit het kamp niet worden waargenomen). Jongen vliegvlug 10—18 Oct.

Een der kampgenooten deelde mij mede op 24 December 1942 in de omgeving van Paré-Paré een nest met 3 eieren van *Haliastur* te hebben gevonden. Deze horst zat slechts 4 meter hoog. (Voor andere broedgegevens moge naar mijn roofvogel-bijdrage 1936 worden verwezen).

Den 6en Februari nam ik waar, dat *Haliastur* een zwartbruine wouw de buit afhandig maakte door voortdurend op hem te stooten. Toen *Milvus* de buit liet vallen, ving *Haliastur* deze nog in de lucht op.

7 Juli waren er 15 roodbruine witkoparenden in de lucht, alle vliegend in de richting van den haven. Er waren dien dag meerdere schepen op de reede aangekomen.

Bodjo. Ook in het dal kwam af en toe een exemplaar.

Begin November 1944 vloog een groote laron zwerm uit (gevleugelde termieten, *Termes gilvus*, zeer vet, worden door de bevolking gegeten en in het kamp natuurlijk ook door ons). Tusschen de zeer vele wouwen, die zich hieraan te goed deden, merkten wij 6 roodbruine witkoparenden op.

23 December 1944. Een semi-adult exemplaar werd door spitsvogels (*Artamus*) lastig gevallen.

31 December. In de holte van een kemiri-boom zaten jonge koningspreeuwen, *Basilornis celebensis* Gray; een *Haliastur* toonde hiervoor zeer groote belangstelling.

Bolong (Quarlesgebergte). In de omgeving van het dal had in Mei-Juni een paar een horst. In de buurt van den nestboom mochten wij van den Jap niet komen, daar deze buiten de grens lag. Beide vogels vrij regelmatig boven ons kamp waargenomen.

XIV. *Aviceda jerdoni celebenis* (Schlegel) — Crested Lizard Hawk*)
of Celebesian Baza — Celebesche gekuifde valk.

Of de waarnemingen van Maurenbrecher en van Blom in de omgeving van Paré-Paré gedaan, op dezen roofvogel of op den Celebeschen wespindief (*Pernis celebensis celebensis* Wall.) betrekking hebben, vermag ik niet met zekerheid te zeggen. Daar zij mij de soort beschreven als met verlengde kuifveeren, voorts met fijne donkerbruine en witte dwarsbandjes op borst, buik en onderstaartdekveeren, meen ik wel te mogen aannemen, dat het de Celebesche gekuifde Baza was, die zij op 24 Mei en 11 September 1944 van dichtbij hebben kunnen waarnemen. Bolog (Quarlesgebergte). In ieder geval met zekerheid door mij in het boschkamp geconstateerd. Op 25 Augustus 1945 kwam een paartje in dit dal en zette zich neer op een lagen tak van een der boomen achter ons blok. De beide vogels waren in het geheel niet schuw en lieten zich goed observeren. De verlengde kuifveeren waren naar schatting wel 10 cm lang en ook de bovengenoemde kenmerken, alsmede een aantal donkere dwarsbanden op den staart waren eveneens met het bloote oog zichtbaar. Beide vogels bleven uren in de nabijheid van het blok en waren zeer luidruchtig.

Geluid: „tuu- wieie” (vrij langzaam tempo). In den regel als de vogels zitten, doch ook tijdens het vliegen gehoord; de roep wordt dan meerdere malen herhaald en het tempo is sneller: „tuu-wieie, tuu-wieie tuu-wieie, tuu-wieie”. Wanneer zij in een boom neerstreken of van grootere hoogte omlaag doken, enkele malen „pie - tjuu” gehoord.

XV. *Milvus migrans affinis* Gould — Black Kite — Zwartbruine wouw.
Makassar. Zeer algemeen, regelmatige broedvogel, o.a. in de hoge boomen in het Ford Rotterdam. Het zijn meesterlijke zweefvliegers, die soms bij tientallen tegelijk in de lucht zijn. Het voornaamste veldkenmerk is de flauw ingesneden staart, die vooral bij de jonge, lichter gekleurde individuen zeer duidelijk zichtbaar is. Zij azen in hoofdzak op den afval van schepen en slagerijen. In het kamp, waar soms op het voetbalveld werd geslacht, o.a. 3 varkens met Kerstmis 1943, telde ik den volgenden dag minstens 30 exemplaren op den grond terwijl er nog meerdere in de omliggende boomen zaten. Zij liepen op de hun eigenaardige, onbeholpen wijze tusschen grazende paarden, varkens en tamme herten. Jegens elkan- der toonden zij zich zeer verdraagzaam, ook tijdens gezamenlijke maaltijden aan cadavers. Zooals wij reeds hebben gelezen zijn zij echter agressief jegens zeearenden (*Haliaeetus*) en kuikendieven (*Circus*).

Tijdens een dagbombardement gedroegen zij zich zenuwachtig; zij streken in de boomen neer en schreeuwden luid. Van de Japansche oefenvliegtuigen, die dagelijks boven Makassar ronkten, trokken zij zich echter niets aan.

Geluid: hooge roep, het laatste gedeelte met een duidelijke triller (door een golflijntje aangegeven) „li-u-u-w — ie, ie, ie, ie”, Zittend riepen zij het meest, doch een enkele keer hoorden wij den roep ook tijdens het vliegen.

Paré-Paré. Ook hier verreweg de algemeenste roofvogel. Zij waren

*) Vide de uitstekende teekening van het nauw verwante ras *magnirostris* (Gray) van Earl L. Poole in het boek van Delacour & Mayr „Birds of the Philippines” (1946). C. d. R.

weinig schuw en doken soms plotseling tusschen de kampbewoners om iets eetbaars van den grond met de pooten op te rapen. Joegen een enkele keer op donsruikens; ik had dat van zoo'n specialen aaseter niet verwacht. Vanaf medio Maart waren de vogels zeer luidruchtig. 29 Maart zagen wij een wouw in de lucht voedsel overgevend aan een anderen wouw, beide vogels waren adult (inleidende courtship display??) Ik citeer weer uit mijn aantekenboekje.

Medio Mei wilde een paar in een assem-boom in het bewoonde gedeelte van het kamp een nest maken.

Vanaf 17 Mei tot medio Juni werden dagelijks vruchteloze pogingen gedaan om in dezen boom een onderstuk van takken te maken; steeds weer vielen de aangebrachte takken naar beneden, daar een assëm-boom door het ontbreken van horizontale takken, hiervoor wel zeer ongeschikt is. Niettemin hielden zij dit aanbrengen van takken wel een maand vol. Hoewel er nog geen begin van een horst bestond, werd op 4 Juli de eerste paring waargenomen (een der vogels maakte tijdens de copulatie ook een zacht hinnekend geluid, conform *Haliastur*).

13 Juli. *Milvus* brak takken uit een regenboom (in den regel veel doode takken aanwezig) en wilde een horst maken in een mangga-boom aan de Zuidzijde van het kamp (wij attendeeren, dat het *Haliastur*-paar een boom aan de Westzijde van het kamp had betrokken).

15 Juli. Copulatie waargenomen.

Medio Augustus werden de pogingen van dit broedpaar om een horst in boomen in dit kamp te bouwen, voorloopig opgegeven.

Begin September vlogen zij echter weer met takken en bouwden nu in een regenboom (*Samanea saman*) eveneens aan de Zuidzijde, doch iets verder buiten het kamp gelegen.

3 September nam ik binnen een half uur tijd twee copulaties waar.

5 September. Beide vogels vlogen met nestmateriaal. Vanuit het kamp konden wij den nestboom niet voldoende observeren, zoodat wij omtrent het verdere verloop eenigszins in het duister tasten.

22 October. Na tweemaal achterelkander te zijn gebombardeerd, moesten wij dit kamp verlaten.

Bodjo. Aanvankelijk slechts weinig exemplaren, doch nadat aan den rivierkant werd geslacht, waren de zwartbruine wouwen ook hier in groot aantal aanwezig. De drijvende afval werd met de pooten uit de rivier opgevischt.

Wanneer tegen het aanbreken van den dag of — wat vaker voorkwam — in de late namiddaguren de gevleugelde termieten gingen zwermen, kwam steeds een groot aantal wouwen zich aan dit vette hapje te goed doen. Zoo zagen wij op 8 December 1944, vlak voor schemerdonker, een 80—100 exemplaren hoog in de lucht op de laronjacht. Toen 15 December om half zeven 's morgens de larons laag boven het kamp vlogen, waren eenige tientallen wouwen op deze insectenjacht; wij konden duidelijk zien, dat zij de termieten met de pooten vingden. 31 December was er weer een enorme laronzwerm uitgevlogen. Duizenden en nog eens duizenden vielen in de rivier. Merkwaardig genoeg waren er toen slechts 2 wouwen, die hiervan profiteerden.

Bolong (Quarlesgebergte). Slechts enkele waarnemingen, zooals te verwachten was. Wij kregen in dit kamp geen vleesch, zoodat de groote trekpleister voor de wouwen, namelijk de slagerij, ontbrak. *Milvus* is meer een roofvogel van het cultuurgebied, die niet of hoogst zelden in het bosch voorkomt. Wel aanwezig op de hoogvlakte tusschen Bolokan en Makalé (1200—1600 m), maar in hoofdzak in de nabijheid van nederzettingen.

XVI. *Accipiter (trivirgatus) griseiceps* (Schlegel) — Gray-headed Goshawk — Grijskop havik.

Makassar. Een enkele maal in het kamp waargenomen. Houdt zich vrijwel steeds schuil tusschen het gebladerte van dichte boomkruinen. „Als verstart zit hij dan op een tak, de kop met de felgele oogen loerend naar prooi; af en toe wippend met den langen staart. Zijn aanwezigheid wordt gewoonlijk verraden door alarmgeluiden van kleine zangvogels.

Zoo zitten soms heele troepen groengele brilvogeltjes (*Zosterops chloris intermedia* Wallace), tjirpend om den roover heen. Hierdoor aange trokken komen oranjebuik buulbuuls of koetilan's, *Pycnonotus aurigaster aurigaster* (Vieill.) op de toppen van den boom zitten, druk scheldend „rèt-rèt-rèt-rèt-tjeplieuw". Op dezen waarschuwingsroep reageeren de ringmusschen op de daken der belendende perceelen met een „tjetèt-tjetèt-tjetèt", dat tenslotte de geheele omgeving van den grijskophavik in alarmstemming zet. Uit deze situatie tracht hij zich dan te redden door een schijnaanval op den dichtstbijzijnden rustverstoorder, waarop de geheele troep lawaaimakers luid schreeuwende in alle richtingen uiteenstuift. De havik maakt hiervan gebruik door er zelf schielijk van door te gaan om zich ongemerkt in een anderen boom verdekt op te stellen." (Maurenbrecher).

Paré-Paré. Meerdere waarnemingen. Op 24 Januari 1944 ving de grijskop havik een groene boomhagedis (*Calotes spec.*). Op 28 Augustus kon ik in een lagen manggaboom een nog niet volwassen *griseiceps* goed waarnemen; spitsvogels (*Artamus*) alarmeerden even, maar lieten den havik overigens met rust. Waarschijnlijk niet ontdekt door de groengele brilvogeltjes (*Zosterops*).

Bodjo. Slechts één zekere waarneming.

Bolong (Quarlesgebergte). Er was een paar in het dal aanwezig; in Juni 1945 vonden wij de horst en constateerden, dat deze bewoond was (onderzoek in loco moest door de omstandigheden achterwege blijven). 29 Juni hoorde ik voor het eerst het geluid van een jong. medio Juli zag ik een der oude vogels met een hagedis naar de horst vliegen en deze op den nestrand in stukken scheuren. Door verscherpte contrôlemaatregelen onzer bewakers konden bij dezen boom geen verdere waarnemingen meer worden gedaan. (Een afbeelding van deze horst, naar een tekening van van Blom, verscheen reeds in het artikel van van Marle en Voous, 1946).

De adulte vogel kon meerdere malen van zeer nabij worden waargenomen. Op 20 Juni baadde een exemplaar in een modderplasje dichtbij de loods. Dit baden bestond in hoofdzaak uit het onderdompelen van den onderbuik, waardoor de crème-witte onderstaartdekveeren door het modderige water bevuild werden. Het merkwaardige was, dat de vogel blijkbaar een bad in dit ondiepe, vuile modderplasje verkoos boven het baden in het heldere riviertje, de Bolong. De prachtige donkere traanvlekken op borst en bovenbuik, alsmede de grijze kop en wangen waren duidelijk zichtbaar.

Enkele malen dezen havik zien stooten op een prooi op den grond (hagedis of kever?).

Geluid: een hoog, doch tamelijk zwak „tsie - tsie - tsie" (herhaaldelijk).

XVII. *Accipiter nanus* (W. Blasius) — Celebesian small sparrow-hawk — Celebesche dwerg sperwer. De fraaie gekleurde afbeelding van een jonge *nanus* (zie Limosa, 19, 1946, p. 16) is gemaakt door H. J. Slijper.

Zooals reeds werd vermeld komen meerdere groote roofvogelsoorten talrijk in Zuid- en Midden-Celebes voor. Ditzelfde kan nu zeker niet worden gezegd van de op dit eiland endemische sperwers. Mocht het mij in de Minahasa gelukken om deze 3 sperwersoorten te verzamelen en zelfs van den drievleksperswer, *Accipiter trinotatus trinotatus* Bp., een groote serie, in Zuid-Celebes hebben wij nimmer het nauwverwante ras *haesitandus* waargenomen en zelfs ook niet den trekker *Accipiter soloënsis* (Horsf.), die toch in het Noorden zeer talrijk is.

Heinrich, die in 2 jaren tijd (1930—1932) ruim 5000 vogels in Celebes verzamelde, heeft blijkbaar dezelfde ervaring opgedaan, zooals uit onderstaand staatje moge blijken. Volledigheidshalve zijn hierin de 5 *Accipiter*-soorten van Celebes opgenomen, met uitzondering van den trekker *Accipiter virgatus gularis* (Temm. & Schlegel) daar van deze soort van Celebes slechts 1 juveniel exemplaar bekend is (verzameld door G. Riedel in 1870 in Gorontalo).

Accipiter		havik	sperwers			
		endemische vormen				trekker
		griseiceps	trinotatus	nanus	rhodogaster	soloënsis
Heinrich	Noord-Cel.	3	32	3	2	16
Coomans de Ruiter	„	8	26	3	3	16
Heinrich	Centr. Cel.	4	4	1	4	-
Heinrich	Zuid-Cel.	-	6 (x)	-	3	-
Heinrich	Z O. Cel.	1	1	3	2	-

(x) het ras *haesitandus*, alleen in het gebergte bij Malino.

Ik moet bekennen, dat toen wij in het dal van Bolong (Quarlesgebergte) eindelijk een broedpaar van deze fraai gekleurde sperwertjes zagen (bovendeelen mooi blauwachtig, onderdeelen licht rossig, op den onderbuik meer crème-wit), ik niet wist welke van de 3 endemische sperwers ik voor mij had. De moeilijkheid is namelijk, dat zij in het adulte kleed veel overeenkomst vertoonen, maar gelukkig is de roep van *trinotatus* verschillend van die der beide anderen.

Uit Heinrich's meesterlijke Feldbeobachtungen (Stresemann's Monographie der Celebes vogels. Deel III. 2. Journal für Ornithologie, 88, 1940, Heft 3, p. 485, 486 en 487) neem ik ten aanzien van den roep van deze 3 sperwers het volgende over:

A. trinotatus „Die Stimme ist recht verschieden von derjenigen aller Verwandten. Sie besteht in einem etwa 4 bis 6 mal hintereinander ausgestossenen „gi“, klingt also etwa wie „gi... gi... gi... gi...“, wobei das besondere ist, dass die Silben nicht schnell hintereinander wiederholt werden wie bei anderen Arten, sondern gewissermassen zögernd mit kleinen Pausen“. (Spatieering door mij, C. d. R.).

A. nanus. „Sie (die Stimme) bestand in einem feinen und hellen „kiliu“, das mit längerem Abstand wiederholt wurde und an das sich ein ausserordentlich helles, scharfes und schnell hervorgestossenes „kikikikikiki“ anschliesst.“

A. rhodogaster. „Die Stimme besteht in einem schnell hintereinander hervorgestossenen „gigigigigig“, das jedoch bei weitem nicht so durchdringend scharf und doch fein wie *A. nanus* klingt, sondern ein wenig tiefer und von gedecktere Klangfarbe ist“.

Wat hoorden wij nu van onze sperwertjes? Gelukkig waren zij zeer luidruchtig en na weken lang meerdere malen per dag hun roep te hebben gehoord, noteerden wij:

Geluid: „een schel, hoog en zeer snel op elkander volgend „kliklikliklikli“ of „kikikikikiki“, soms in langzamer tempo „kiew - kiew - kiew kiew“ gevolgd door een snel „kikikikikiek“ soms eenige malen „kie - kie - kie“ gevolgd door het bekende hoge en snelle „kikikikiki“.

A. trinotatus kon dus worden uitgesloten, maar het geluid der beide andere soorten lijkt zeer veel op elkaar. Dat ik uiteindelijk besloot — vooral ook na overleg hier in Holland met van Marle en Voous en na bestudeering van het sperwermateriaal in de collectie van Marle—Coomans de Ruiters — om mijn waarnemingen te beschouwen als op *A. nanus* betrekking hebbend, is een gevolg van het feit, dat eerstens *rhodogaster* meer wijnroode onderdeelen heeft en ten tweede ik aan de onderzijde van den staart eenige flauwe witte vlekken meende te hebben gezien, die echter lang niet zoo duidelijk waren als bij *trinotatus*. *A. rhodogaster* heeft een dergelijke vlekken tekening niet. Voorts heeft Heinrich in het Latimodjong-gebergte (niet zoo heel ver verwijderd van het Quarlesgebergte) deze zeldzame soort eveneens verzameld, zoodat deze ontdekking in Centraal Celebes niet nieuw is.

Dit paar had nu een horst in het dal (vide de afbeelding van het door van Bloem geteekende nest in de bijdrage van van Marle en Voous, 1946). Op 24 Juni 1945 bouwden beide vogels nog aan de horst. Den 5en Augustus vond ik in de nabijheid van de nestboom een ei, dat gedeeltelijk was leeggezogen. Vermoedelijk was dit gedaan door een kraai, *Corvus enca celebensis* Stres., daar deze nestplundersaars ook in dit dal in vrij groot aantal komen.

Dit ei had een stevige schaal; niet glanzend en groezelig wit van kleur (geen vlekken). Het eivlies was licht groenachtig. Afmetingen: 38,1 × 28,8 mm. Naar alle waarschijnlijkheid van deze sperwersoort afkomstig. Tot den dag van ons vertrek, 26 Augustus, hebben wij niet met zekerheid kunnen nagaan of de vogels wederom eieren hadden. Wel waren zij nog in het dal aanwezig en af en toe ook in den nestboom.

Zij vliegen zeer snel en behendig tusschen het geboomte.

XVIII. *Pandion haliaëtus subsp. ??*)* — White-headed Osprey — Vischarend.

Makassar. Zeldzame verschijning boven het dicht bij de zee gelegen kamp; slechts enkele waarnemingen.

Geluid: een hoog fluitend, half schreeuwend „klie-klie-klie-klieuw“ (als het ware met een vragenden slottoon); ook wel „klieuw-klieuw-klieuw“, vele malen herhaald. Soms ook „hak-hak-hak-hak“ (dit geluid lijkt iets op dat van den zeearend).

Paré-Paré. Meerdere waarnemingen. Op 4 Februari 1944 werd Pan-

*) Vermoedelijk *melvillensis* Matthews, daar deze ook in de Philippijnen broedvogel is. (C. d. R.)

dion door *Haliastur* achtervolgd, die het hem zoo lastig maakte, dat eerstgenoemde een luid „klieu-uw” uitstootte en met snelle vleugelslagen vluchtte. Dien dag kwamen 2 vischarenden boven het kamp zweven. 1 *Milvus* vloog de arenden achterna, maar de wouw deed geen rechtstreeksche aanvallen.

Vliegbeeld: vleugels iets opgetrokken, in het midden van de vleugels een lichtere vlek, staart langer dan van *Haliaetus*.

12 Februari werd een vischarend door 2 kraaien lastig gevallen; 4 dagen later zag ik weer een dergelijke achtervolging (de kraaien hadden een nest in een boom op den heuvel).

1 Maart zagen wij 3 vischarenden, 1 exemplaar werd door een wouw geplaagd, de beide anderen vertoonden een baltsvlucht, roepend „hak-hak-hak” (als een verkouden gans). Op 22 Maart zag ik hoog in de lucht een exemplaar lastig gevallen door 2 wouwen. Voorts nog enkele malen waargenomen in Mei, Juni en Augustus. Den 7en Augustus werd *Pandion* door *Haliastur* (waarschijnlijk het mannetje van het broedpaar) aangevallen en verjaagd.

Bodjo. Enkele malen in het dal waargenomen, ook zittend in een boom langs het riviertje. Ook hier werd de vischarend regelmatig lastig gevallen door wouwen. 4 Februari 1945 hoorde ik van *Pandion* een mij nog onbekend geluid: „koeluuiek”, langgerekt en klagend, vele malen herhaald. In Februari en Maart nog enkele malen in het dal gezien.

Op 12 Maart vielen meerdere wouwen 1 vischarend aan; *Pandion* werd uiteindelijk verdreven door rechtstreeksche stootaanvallen.

Hilversum, 25 September 1946.

On the Races of the Bean Goose in the Netherlands

BY

R. A. H. COOMBES.

In *Limosa* (17, 1944, pp. 41—55) Dr. K. H. Voous discusses two races of the Bean Goose found in Holland under the names *Anser fabalis arvensis* and *Anser fabalis segetum*, and also describes a specimen (Zoological Museum Amsterdam. Coll. No. 2841) which he identifies as *Anser fabalis rossicus* Buturlin and claims it as the first specimen of that form obtained in Holland or recorded for Europe outside Russia. I have examined this specimen and while I agree with him that it is an undoubted example of *Anser fabalis rossicus* Buturlin, I think he is mistaken concerning the status of this form and in thinking that it differs in any way from *segetum*. Buturlin makes it quite clear in his paper „A Survey of the Bean Goose Races” (*Aquila* 38—41, 1931—34) that when he bestowed the name *rossicus* (Key to Game Birds and Waterfowl, Moscow, p. 60, 1933) he was renaming the goose which up to that time had been known almost universally as *Anser segetum*, and was not describing a new sub-species. Buturlin states that his *Anser serrirostris rossicus* is the *Melanonyx segetum* of Alpheraky 1904 and the *Anser segetum* of his own writings prior to 1933, but not the *Anser segetum* of Gmelin. Gmelin's name *segetum* has been used for many years and by many authors for a European form of Bean Goose distinguished from the typical race *fabalis* by having a longer oval nail.